

Fontys Leraren Opleiding Tilburg:
"Wij willen van onze docenten
cultuuroverdragers maken."

Studenten van de Fontys Leraren Opleiding Tilburg tijdens de dramasles (foto: Dieuwertje Komen).

Fontys Leraren Opleiding Tilburg (FLOT) verzorgt tweedegraads lerarenopleidingen en master lerarenopleidingen algemene vakken vo/bve in voltijd- en deeltijdtrajecten. Er zijn in totaal 17 bacheloropleidingen, bijvoorbeeld Nederlands, Frans en Duits, maar ook Wiskunde, Aardrijkskunde, Biologie, Bedrijfseconomie en Algemene economie. De opleidingen van FLOT zijn opgedeeld in zeven teams. Zo is er bijvoorbeeld het

team Nederlands/Frans/Spaans of het team Economie/Wiskunde. Naast deze teams heeft het FLOT een expertisecentrum, dat zowel voor de uitvoerende teams binnen FLOT als voor externe organisaties aanjager en ontwikkelaar is van vernieuwingen en leerprocessen. Het expertisecentrum bestaat uit zeven expertisegroepen, zoals ICT, maar ook Meesterschap en Identiteit en profilering. FLOT telt bijna 3500 studenten en 248 docenten (160 fte).

Fontys Leraren Opleiding Tilburg

Een lerarenopleiding heeft een scharnierfunctie in cultuuroverdracht in de meest brede zin: docenten en studenten zijn cultuurdragers en cultuuroverdragers. Vanuit deze opvatting werkt de Fontys Leraren Opleiding Tilburg (FLOT). Vandaar dat alle opleidingen, of het nu gaat om Wiskunde, Aardrijkskunde, Algemene economie of Nederlands, doorspekt zijn met culturele activiteiten.

“Wij leiden onze leraren op tot goede vakmensen. Maar daarbij willen we ze wat extra’s meegeven. Wij vragen ons telkens af: hoe krijgen wij onze leraren als cultuuroverdragers voor de klas? Wij vinden dit belangrijk, omdat onze studenten straks een gevarieerde groep leerlingen voor zich krijgen, waarmee ze het gesprek aan moeten kunnen gaan. Dat is niet zomaar vanzelfsprekend.” Aan het woord is Anoeck Huisman, consultant van FLOT. Zij neemt deel aan de expertisegroep Identiteit en profilering, die onder meer tot taak heeft om te kijken hoe cultuureducatie kan worden ingezet en hoe op dit gebied samenhang en innovatie binnen de verschillende opleidingen van FLOT kan worden verkregen.

Huisman gaat hiervoor veel op pad in de regio om samenwerking te zoeken met culturele instellingen, scholen voor voortgezet onderwijs en andere hbo-opleidingen. “Ik bekijk telkens waar ik kan samenwerken. Die samenwerking vinden we belangrijk, om te zorgen dat onze opleidingen maatschappelijk verankerd zijn. En ik onderzoek hoe ik opleidingsoverstijgend kan werken, zodat de opleidingen niet allemaal aparte eilandjes zijn. Voorwaarde is wel dat we voortdurend bekijken hoe we met cultuureducatie kunnen aansluiten bij het curriculum. Dat moet ook, want zowel docenten als studenten willen

graag het nut en de noodzaak van zulke activiteiten zien.”

Een van de uitingen die de expertisegroep hiervoor verzond, is het boek *Koken met kleuren*. Hiervoor hebben 25 studenten Tilburgers uit verschillende culturen geïnterviewd over hun culturele achtergrond en hun favoriete recept. Van die interviews en recepten is een boek gemaakt. De studenten – afkomstig van allerlei verschillende opleidingen van FLOT – deden dit als onderdeel van het vak Communicatie.

Huisman: “Het leuke was dat studenten er echt voor op pad moesten. In eerste instantie vonden ze dat niks, maar de meesten kwamen met heel enthousiaste verhalen terug. Soms móesten ze gewoon blijven eten en stonden ze drie uur later pas weer buiten.

Kookboek *Koken met kleuren*.

“Studenten van nu zijn over een paar jaar leraren die moeten zorgen dat hun leerlingen in het museum komen. Als die liefde ontstaat in de studententijd, dan blijft hij wel.”

Marie-Jose Eijkemans, hoofd educatie De Pont

Achteraf gaven ze dan aan dat dit heel bijzonder was en dat ze nooit zo met deze mensen in aanraking waren gekomen als ze dit niet hadden gedaan.”

TYPISCHE VMBO-LEERLING

Huisman geeft ook flankerend onderwijs, dat wil zeggen de lessen waarin studenten leren lesgeven. “Afgelopen studiejaar heb ik een aantal studenten de opdracht gegeven om de volgende vraag te onderzoeken: wat is een vmbo-leerling? Daarvoor ben ik eerst met de studenten naar het museum voor hedendaagse kunst De Pont in Tilburg geweest. Daar heb ik samen met hen bekeken hoe kunstenaars mensen afbeelden en wat dat doet met de beeldvorming als je iemand op een bepaalde manier afbeeldt. Vervolgens hebben ze les gehad van een fotograaf die hen heeft uitgelegd hoe je een goede portretfoto maakt. Daarna zijn ze naar een middelbare school gegaan om een voor hen typische vmbo-leerling te fotograferen. Die beelden hebben we uitvergroot en daarmee hebben we hier op school een tentoonstelling ingericht. Die tentoonstelling hebben we weer besproken met collega’s, ouders en een stagebegeleider van een vmbo-school. Samen hebben we bekeken waarom dat voor de studenten een typische vmbo’er is en hoe diegene in beeld is gebracht.”

Niet alleen bij het flankerend onderwijs, maar ook binnen de vakgroepen wordt veel aandacht gegeven aan cultuureducatie. Bas Jongenelen heeft naast Nederlands ook cultuureducatie in zijn portefeuille in de vakgroep Nederlands. Hij ziet het als zijn taak om studenten kennis te laten maken met kunst en cultuur. “Als wij dat niet doen, wie dan wel? Ik ben zelf door mijn ouders nooit meegenomen naar een museum en ik ben mijn scholen nog altijd heel dankbaar dat zij dat wel hebben gedaan. Ik hoop dat mijn studenten dat later ook met hun leerlingen gaan doen.”

Jongenelen beschouwt cultuureducatie als echt noodzakelijk. “Je wordt er meer mens van. Het is een verrijking, ik zie het als Bildung. Kunst laat je de wereld zien zoals je er nog niet eerder naar gekeken hebt en laat je vragen stellen die je eerst niet eens had. Sommige studenten komen echt van heel ver. Die weten gewoon niet goed wat ze in een museum moeten doen.”

Hij vindt het ook belangrijk dat de studenten hun vak in een bredere context kunnen plaatsen. “Bij mijn colleges literatuur-geschiedenis laat ik vaak schilderijen zien en muziek horen. Ik probeer daarmee een gevoel bij ze op te wekken, zodat ze zich een tijdgeest kunnen voorstellen.”

De studenten van de tweedegraads lerarenopleiding ondernemen elke periode – er zijn er vier per jaar – een culturele activiteit. Dat kunnen zowel lezingen binnen de school zijn als excursies naar bijvoorbeeld musea. En een keer per jaar organiseert Jongenelen met zijn collega’s een Cultuurdag. Op die dag is er een centrale lezing of masterclass en zijn er verder allerlei workshops. De afgelopen Cultuurdag in maart gaf regisseur Paul Ruven een masterclass over hoe een filmverhaal werkt. Vervolgens konden studenten deelnemen aan een spoedcursus portretschilderen, een les bijwonen over recente Nederlandse poëzie, een rap maken, maar ook een lezing

volgen van een archeoloog die kwam vertellen over de plattegrond van Tilburg. “Deze dag is echt ter verbreding. En het is een van de weinige momenten dat studenten zelf actief aan de slag gaan. Ze doen dat in het derde jaar als ze zelf een toneelstuk schrijven en opvoeren. Maar verder gaat het er in ons cultuurbeleid vooral om dat studenten in aanraking komen met de hogere kunsten. Wij zijn geen fröbelschool, maar een hbo-opleiding, dan mag je ook een wat hoger intellectueel karakter verwachten. Daarom hebben we bewust deze keuze gemaakt.” Volgens Jongenelen reageren studenten positief op de verschillende activiteiten. “Door ze dit extra aan te bieden, hopen we ze ook een betere positie op de arbeidsmarkt te geven, omdat ze completer zijn als mens. Het kan toch niet zo zijn dat je als docent Nederlands nog nooit een schilderij van Rembrandt hebt gezien?”

BLIKVELD VERBREDEN

Jongenelen neemt zijn studenten meestal mee naar musea. Vooral uit praktische overwegingen, omdat een voorstelling in een schouwburg vaak ‘s avonds is en er studenten zijn die elke dag ver moeten reizen. Ook andere opleidingen doen dat. Studenten van

de opleiding Wiskunde bezoeken Museum Escher (bekend van de gravures met geometrische patronen) in Den Haag en het Textielmuseum Tilburg staat op het lijstje bij Economie. Huisman: “We laten studenten dan uitzoeken wat ze met zo’n museum in hun lessen kunnen. Zo proberen we ze over hun grenzen heen te laten kijken. De studenten Economie hebben bijvoorbeeld bij het Textielmuseum lessen gemaakt over de techniek en de kosten van de kunstobjecten. Je ziet dat ze daarin heel creatief kunnen denken.”

Een van de musea waar veel mee wordt samengewerkt is De Pont. Marie-Jose Eijkemans is daar hoofd educatie. Zij vindt de samenwerking van het museum met de lerarenopleidingen van Fontys heel belangrijk. “Nog lang niet alle docenten zien De Pont als leeromgeving. Terwijl wij veel te bieden hebben: van rondleidingen tot *peer to peer* educatie. De studenten van nu zijn over een paar jaar de leraren die weer moeten zorgen dat hun leerlingen in het museum komen. Als die liefde voor ons museum ontstaat in de studententijd, dan blijft hij wel.” Voorheen wisten De Pont en Fontys elkaar wel te vinden, maar sinds kort is de samenwerking formeel vastgelegd in een onderwijs-

Schilderijen, gemaakt door studenten van FLOT tijdens een workshop op de jaarlijkse Cultuurdag (foto: Bas Jongenelen).

“Als ik weer leerling was, zou ik willen dat economische onderwerpen aangeboden worden via interactieve beelden, met als uitgangspunt the big picture van de economie, vanuit waar je allerlei doorklikmogelijkheden hebt.”

Dorien Doornebos, docent
lerarenopleiding Economie

“Als docent zou ik graag veel meer beeld in mijn lessen willen gebruiken. Het is een cliché, maar een beeld zegt echt meer dan 1000 woorden.”

Dirk-Jan Verberne, vierdejaars
Algemene economie

“Wij wilden onze studenten graag laten zien hoe je met beeld je onderwijs aantrekkelijker kunt maken, want Economie wordt vaak gezien als saai en abstract.”

Dorien Doornebos, docent Economie

convenant. Hierin staat bijvoorbeeld dat de opleidingen, waar mogelijk, gratis gebruik mogen maken van het auditorium van het museum. Eijkemans: “Hedendaagse kunst kan je blikveld verbreden en zorgt ervoor dat je niet in je eigen kaders blijft hangen. Wij willen docenten graag met andere ogen leren kijken om zo hun horizon te verleggen. Dit gegeven is voor iedereen in het onderwijs waardevol. Docenten zouden dit basis-uitgangspunt moeten kunnen uitdragen. Daarom is een museum een waardevolle leeromgeving. Wij bieden dezelfde lescondities als op school, maar wel in een stimulerende kunstomgeving.”

Daarnaast probeert de afdeling educatie van De Pont mee te denken over aangepaste rondleidingen en studiedagen. “Zo hebben we een studiedag gehad van de minor Filosofie en ethiek, waaraan ook studenten FLOT meededen. Zij hebben na een lezing van een filosoof in het auditorium een rondleiding in het museum gekregen. Daarna hebben ze opdrachten op zaal gemaakt die te maken hebben met ‘open startvragen’: hoe kun je jonge leerlingen uitnodigen om hun mening te geven? Wat zijn goede startvragen om een constructief gesprek op te zetten? Wij denken graag mee met opleidingen hoe er een goed aangepast programma kan worden bedacht.” Eijkemans is sinds kort niet alleen hoofd educatie, maar geeft ook les in de minor Kunst, cultuur en onderzoek die studenten van

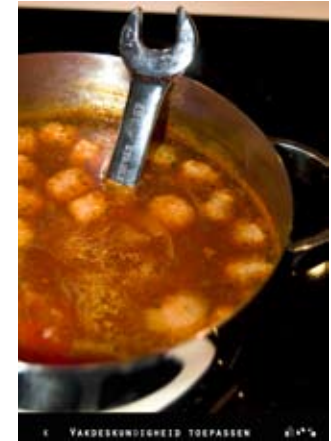
alle hbo-opleidingen van Fontys kunnen volgen. “Wij bieden vervolgens weer stageplekken aan op de afdeling educatie voor die studenten. Hier kunnen ze weer meehelpen met projecten die wij voor het voortgezet onderwijs doen.”

PAKKENDE VORM

Buiten samenwerking met musea en andere culturele instellingen en organisaties, werkt de opleiding ook veel samen met andere scholen en opleidingen. Een project dat in dat verband al drie jaar draait, is *Pakkende vorm*. Dit is een onderdeel van de minor Innovatief beroepsonderwijs binnen de opleiding Economie.

Het is een samenwerking tussen FLOT en de Academie voor Beeldende Vorming, afdeling Visuele communicatie. Docent Economie Dorien Doornebos: “De studenten Visuele communicatie van de Academie komen vaak terecht in de reclamewereld. De school wilde hen graag laten zien wat er verder allemaal mogelijk is. Tegelijkertijd wilden wij onze studenten graag laten zien hoe je met beeld je onderwijs aantrekkelijker kunt maken. Economie wordt vaak gezien als saai en abstract. Door de studenten samen te laten werken, kunnen ze elkaar inspireren.” Dirk-Jan Verberne is vierdejaars Algemene economie. Hij deed vorig jaar mee aan *Pakkende vorm*. “Wij hadden als onderwerp Maatschappelijk verantwoord ondernemen en moesten daarvan een digitale uitwerking maken. We hebben uiteindelijk een website gemaakt met daarop een film van een jongen die een vestje koopt. Zo hebben we geprobeerd om het dicht bij de leerlingen zelf te houden. Vervolgens gaat de film verder in India, waarbij je ziet hoe dat jasje gemaakt is. Tussendoor worden er telkens vragen aan de leerling gesteld, zodat hij zich bewust wordt van zaken als afval, arbeid en milieu. Uiteindelijk eindigt het jasje hier in de ‘zak van

Max’, waarna het naar Brazilië gaat voor een tweede leven.” Verberne en de medestudent waarmee hij dit maakte, wonnen met deze lessenserie de Henk Peer-prijs. Dit is een prijs voor innovatie op het gebied van het economisch middelbaar onderwijs. Het maken van deze lessenserie in samenwerking met de studenten van de Academie voor Beeldende Vorming heeft de blik van Verberne op onderwijs veranderd. “Ik ben heel erg enthousiast geworden voor activerende didactiek. Ik merk dat leerlingen stof vaak beter begrijpen als er beeld aan te pas komt. Ik zoek nu ook vaker bijvoorbeeld een strip van Fokke en Sukke op of Journaal-beelden om mijn verhaal te illustreren.” Peter Oomes, derdejaars student Algemene economie deed dit jaar *Pakkende vorm*. Hij kreeg de opdracht van een school om de competenties in het mbo vorm te geven. In het mbo wordt gewerkt met competentiegericht onderwijs. De leerlingen moeten daarbij kennis, vaardigheden en gedrag aanleren zoals samenwerken, klantgericht zijn en plannen en organiseren, zodat zij na de opleiding goed voorbereid zijn op de beroepspraktijk. “De school had als probleem dat de competenties niet duidelijk waren bij de leerlingen. Ze begrepen gewoon niet wat er met de verschillende termen werd bedoeld. We zijn toen samen met een aantal studenten van de Academie gaan brainstormen over hoe we de competenties konden verbeelden. Uiteindelijk hebben we een posterserie gemaakt. Ik vond het eerst moeilijk om die competenties in beeld om te zetten, want het gaat vaak om een handeling, zoals samenwerken of vakdeskundigheid toepassen. De studenten van de Academie kwamen dan telkens met dingen waar ik zelf echt nooit opgekomen zou zijn. Zoals bij vakdeskundigheid toepassen hebben we een poster gemaakt waarbij een steeksleutel in een pan soep staat.”

Poster die studenten Algemene economie samen ontwikkelden met studenten van de afdeling Visuele Communicatie van de Academie voor Beeldende Vorming in Tilburg. De opdracht was om mbo-studenten in beeld uit te leggen wat competenties inhouden.

Ook Oomes geeft aan dat dit project zijn visie op lesgeven heeft veranderd. “Je kunt met beelden zoveel meer overbrengen dan met woorden! Dat merkte ik met die posters, leerlingen begrijpen het meteen. Ik geef zelf sinds kort bijles en merk dat ik steeds meer probeer te visualiseren. Ik ben nu zelf beter in staat om die vertaling te maken.”

MEER INFORMATIE

- Fontys Leraren Opleiding Tilburg
Anoek Huisman
a.huisman@fontys.nl
www.fontys.nl/lerarenopleiding/tilburg
- Museum De Pont
Marie-Jose Eijkemans
mjeijkemans@depont.nl
www.depont.nl

WEBSITE

- De lessenserie over Maatschappelijk verantwoord ondernemen die Dirk-Jan Verberne samen met een medestudent maakte, is te zien op: www.citroengeel.nl

In deze rubriek vindt u nieuwe informatie die is geplaatst op Cultuurplein.nl over lesmateriaal, handreikingen, praktijkvoorbeelden, projecten en onderzoek voor het hoger onderwijs.

SPELEN IS DE KUNST

Na jarenlang onderzoek naar dramaonderwijs kwam Lidwine Janssens tot de 'kwintessens' van het vak drama. De 'kwintessens' zijn de vijf essentiële competenties van het vak: experimenteren vanuit associaties, ideeën (dramatische verbeelding); ontwikkelen van lichamelijke bewustwording (dramatisch instrument); bewustwording van de impact van actie – reactie (dramatisch samenspel); accentueren van vormgevingsaspecten (dramatische vormgeving); inzicht verwerven in dramatische wetmatigheden (dramatisch inzicht). In het handboek *Spelen is de kunst* voor (aanstaande) drama-docenten en studenten op lerarenopleidingen met belangstelling voor drama staat deze 'kwintessens' van het vak drama centraal. De methode is erop gericht om spontaan spelen van jongeren te ontwikkelen in de onderbouw van het voortgezet onderwijs. Naast de 'kwintessens' beschrijft het boek de recente geschiedenis van het vak drama. Ook biedt het boek lesvoorbeelden, vakdidactische tips en een leerplan. Bij het handboek zit een cd-rom met spelopdrachten vanuit de 'kwintessens'.

Spelen is de kunst is de herziene herdruk van *Drama is de kunst* uit 1998. Auteur Lidwine Janssens was vakdocente en consulente drama. Op dit moment geeft zij les aan de opleiding docent theater op de Noordelijke Hogeschool in Leeuwarden.

MEER INFORMATIE
www.cultuurplein.nl/ho

CULTUURONDERWIJS LERARENOPLEIDINGEN VO

Met het project *Cultuuronderwijs lerarenopleidingen VO 2010-2012* wil het ministerie van OCW de mogelijkheden van cultuureducatie op de lerarenopleidingen vergroten en de kwaliteit hiervan versterken. Het specifieke doel van het project is dat studenten later, als cultuurdrager/docent op een school voor voortgezet onderwijs, een visie hebben op cultuureducatie en die visie weten uit te voeren door gebruik te maken van 'directe' bronnen in de culturele omgeving en multimediale informatiedragers. Binnen dit project werken verschillende opleidingen op regionaal niveau samen met VO-scholen en culturele instellingen. In het project wordt gewerkt met zogenoemde cultuurwerkplaatsen vanuit thema's als

'vakoverstijgend werken met cultuureducatie op het vmbo'. In de cultuurwerkplaatsen werken lerarenopleiders, docenten, leerlingen, studenten, schoolleiders en culturele instellingen samen aan de ontwikkeling van producten. De resultaten en *good practices* worden verspreid. Daarnaast worden ontwikkel- en netwerkbijeenkomsten georganiseerd.

MEER INFORMATIE
www.cultuurplein.nl/ho

RONDLEIDINGEN STUDENTEN BIJ CULTUURNETWERK NEDERLAND

Cultuurnetwerk Nederland verzorgt voorlichtingsbijeenkomsten voor studenten van hbo- en universitaire opleidingen die raakvlakken hebben met cultuureducatie. Een bezoek kan een nuttige aanvulling zijn op het lesprogramma. De kennisgeving met de bibliotheekcollectie en -catalogus van Cultuurnetwerk vormt voor studenten een goede voorbereiding op hun onderzoek of scriptie. Daarnaast komen de activiteiten van Cultuurnetwerk aan bod en staat het bezoek in het kader van oriëntatie op het werkveld. Afhankelijk van de bezoekende opleiding worden er accenten in het programma gelegd. Opleidingen die regelmatig op

bezoek komen zijn bijvoorbeeld: docentenopleidingen kunstvakken, pabo's met een minor cultuureducatie, culturele en maatschappelijke vorming (CMV), hbo-masters kunst- of cultuureducatie en universitaire bachelor- en masteropleidingen op het gebied van cultuur, theater, film, muziek, media en erfgoed.

Docenten kunnen zich aanmelden via de website van Cultuurnetwerk. Daar kunnen ze ook hun eigen programma samenstellen. De duur van de bijeenkomst varieert van anderhalf tot drie uur.

MEER INFORMATIE
www.cultuurplein.nl/ho

MAX VAN DER KAMP SCRIPTIEPRIJS

Sinds 2009 reikt Cultuurnetwerk Nederland tweejaarlijks de prijs uit voor de beste masterscriptie op het gebied van cultuureducatie. De scriptieprijs is vernoemd naar Max van der Kamp, pionier in het onderzoek naar kunst- en cultuureducatie. Met de scriptieprijs wil Cultuurnetwerk Nederland kwalitatief goed onderzoek door studenten bevorderen en verspreiden. Studenten kunnen zich nu al aanmelden voor de Max van der Kamp Scriptieprijs 2011. De prijs wordt uitgereikt tijdens de conferentie *Onderzoek in Cultuureducatie 2011*. De winnaar krijgt 1000 euro. De winnaar van 2009 was Lies

van Roessel, masterstudent Media and performance studies aan de Universiteit Utrecht, met haar onderzoek over games. In haar scriptie vraagt zij om meer aandacht voor games in het onderwijs. Zij pleit voor een speciaal type game dat kritische reflectie kan bewerkstelligen. 'Een scriptie over een buitengewoon interessant en actueel onderwerp. Het onderzoek levert een waardevolle bijdrage aan het prille proces van theorievorming over games als onderdeel van media-educatie', aldus de jury.

MEER INFORMATIE
www.cultuurplein.nl/ho

(illustratie: Jeroen de Leijer)

Small informational label on the wall to the left of the painting.